

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2663-4619/65/116-119>

Xalidə Qələndər qızı İsmayılova
Bakı, Azərbaycan

NADİR ŞAHIN DÖVLƏTÇİLİK ƏZMİ

Açar sözlər: Nadir Şah, Təhmasib, Xətai, dövlətçilik, sərkərdə

Nadir Shah's determination to statehood Summary

The article "Nadir Shah's determination to statehood" is a scientific analysis of Nadir Shah's legacy of statehood, his historical perspectives, and state-building resources in general, who fought strongly and decisively for the ideas of Azerbaijanism and the renaissance of statehood. In short, the exceptional services of this great and powerful commander in the history of Azerbaijan have been studied from a wide angle.

The article highlights Nadir Shah's success, ability and restraint in state and military affairs as a special case. It is not overlooked that these processes played a significant role in the Shah's determination to win, emphasizing security as a key issue.

It turns out that Nadir Shah, like Shah Khatai, had always considered the internal strife that dragged our country into the abyss to be extremely urgent, and used his political wisdom, rich management experience, rescue and creative mission to conquer large areas in difficult, extreme conditions. Basically, he took decisive steps to solve these fateful tasks quickly, and the implementation of his multi-vector action plan was one of the important tasks for Nadir Shah at that time.

Key words: *Nadir Shah, Tahmasib, Khatai, statehood, warlord*

Giriş

Dövlətçilik, milli dövlət hissi hər bir xalqın mövcudluğunun əsas şərtidir. Hər bir xalq tarix boyu özünütdədiq imkanı əldə etmək və milli dövlət yaratmağa çalışmış, eyni dilə, dinə, mənəvi irsə, adət-ənənə və dəyərlər sisteminə məxsus insanlar qrupu tarixən konkret məkan və ərazi hüdudlarında milli dövlətlərini yaratmaq ideali ilə yaşamışdır. Milli dövlətə mənsubluq hər xalqa nəsib olmasa da, insanlar tarixən nəyə qadir olduqlarını, çətin mübarizə yollarını, dünya dövlətləri sırasında layiqli yer tutmaq əzmini şərəflə nümayiş etdirmişlər. Məhz sınaqdan çıxmış təcrübə də göstərir ki, xalqların təşəkkül tapması prosesində milli dövlət mühüm rol oynayır.

Azərbaycan xalqı da bildiyimiz kimi, tarixən milli dövlət qurmaq uğrunda davamlı mübarizə aparmış və əsrlər boyu özünün müstəqil dövlətçilik ideallarının gerçəkləşməsinə üçün ciddi cəhdlər etmişdir. Bu mənada, minilliklərin sınağından çıxmış təcrübə göstərir ki, fenomenal keyfiyyətlərə, yüksək dövlətçilik və idarəçilik təfəkkürünə malik lideri olmayan xalqlar nəinki müstəqil dövlət yarada bilməmiş, hətta dünya səhnəsindən tamamilə silinmək təhlükəsi ilə üzləşmişlər...

Bəllidir ki, dövlətçilik işində əsas amil həm də zamana təsir etməyi bacarmaqdır. Zamanın nəbzini tutmağı, hadisələrə real qiymət verməyi bacaran, siyasi potensialını düzgün dəyərləndirən bilən liderlər cəmiyyətdəki siyasi prosesləri istiqamətləndirməyə nail olmuş, milli inkişafın əsasına çevrilən cəlbədicə proqram və konsepsiyaların müəllifinə çevrilmişlər. Hərbi nailiyyətlərinə görə bəzi tarixçilərin Şərqi Napoleonu və ikinci Makedoniyalı İsgəndər kimi ləqəblər verdikləri Nadir şah da məhz bu keyfiyyətləri ilə düzgün dövlət ideali formalaşdırmışdır.

Bilirik ki, Nadir şah (22 oktyabr 1688 (1689) -19 iyun 1747) Azərbaycan, Türkünstan və Hindistanın şahı (1736-1747), türksöylü əfşarlar sülaləsinin banisi kimi tarixə düşmüşdür. Azərbaycan türklərindən olan bu böyük sərkərdə, dövlət xadimi, Azərbaycan tarixinin görkəmli şəxsiyyətlərindən biri kimi dövlətçilik işində xüsusi xidmətlər göstərmiş, tarixdə həmçinin Nadirqulu bəy və Təhmasibqulu xan adları ilə də tanınmışdır. Əsas etibarilə, onun dövlət qurmaq əzmində başlıca istiqamətlər müstəqillik və dövlətçilik rifahı olmuşdur.

Müstəqillik dövlətçilik rifahının və ölkə islahatlarının əsasıdır. Dövlətlər milli hissi qorumaq üçün daim bu amala xüsusi diqqət yetirmişlər. Hələ əsrlər əvvəl dövlətçilik hissini bərqərar olmasının təsirli mexanizmləri sırasında istiqaləliyyət həlledici rol oynamışdır. Bu üzdən xalq hakimiyyətinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi məhz müstəqil ideyalar nəticəsində meydana çıxmışdır. Bu proses hakimiyyətin xalq etimadını əldə etməsinin ən təsirli və sınaqdan keçirilmiş vasitəsidir; bütün zamanlarda cəmiyyətləri ədalətsizlikdən və diktatura təhlükəsindən qoruyur.

Məhz 1688-ci ildə Xorasan vilayətinin Dərgəz mahalının Dəstgird kəndində köçəri maldarlıqla məşğul olan bir ailədə dünyaya gəlmiş Nadir də hələ uşaq yaşlarından sinfi əzilməni pisləmiş, özünün diribaş, hazırcavab, fərasətli və bacarıqlı olması ilə diqqət çəkmişdir. Tarixçilər bu kimi halların balaca Nadirdə əbəs yerə

yanarmadığını qeyd etmişlər. Çünki ağıl kəsən vaxtlarda qul kimi satın alınan, ağır, iztirablı və məşəqqətli həyat yaşayan Nadir yaşa dolduqca ölkə və dövlətçilik hislərini hər kəsdən daha yaxşı qavramağa başlamış, qəti əmin olmuşdur ki, insanların həyat rifahını möhkəmləndirən əsas aspektlərdən biri istiqalyyətdir. O, yeniyetmə və gənc yaşlarından bu istiqamətdə məqsədyönlü işlər görmək üçün böyük təcrübəyə və ağıla malik olmağın da yollarını axtarmışdır. Bəs buna necə nail olmalı? Bu sual onu gecə-gündüz düşündürmüşdür. Nəhayət, gənc Nadir öz-özünü qərar vermişdir ki, güclü dövlətçilik prinsipləri qurmaq, xalqın qul vəziyyətinə düşməməsi üçün hadisələrə birinci növbədə, mövcud qanunvericiliyin hüquqi aspektləri prizmasından yanaşmaqla sosial həyatın tələblərini vətəndaş missiyası ilə qoşalaşdırmaq lazımdır.

Gənc Nadir XVII əsrin sonu XVIII əsrin əvvəllərində Səfəvilər dövlətinin qorxunc iqtisadi və siyasi böhran keçirdiyi, ölkənin mərkəzi və şərq hissəsinin əfqan işğalı altına düşdüyü vaxt bu fikrə düşmüşdü və mübarizə yolları barədə bir sıra tezislər də hazırlamışdı. Həmin vaxt Azərbaycan, Şirvan və həmsərhəd ərazilər də Osmanlı İmperiyası tərəfindən işğal olunmuşdu. Rusiya da bir tərəfdən böyük fəallıq göstərməyə başlamış, 1723-cü ildə I Pyotr Bakı üzərinə yürüş etmiş və Xəzərboyu əraziləri ələ keçirmişdi. Qisası, həmin dövrdə faktiki olaraq, Mazandaran vilayətindən başqa heç bir yer müstəqil deyildi. Tarixdən bəlli olduğu kimi, oraya da hələ Səfəvilərin hakimiyyətinin sonlarından bəri möhkəmlənmiş Fətəli xan Qacar hökumranlıq edirdi. O, Səfəvi şahı Sultan Hüseynin əfqanların əlindən qurtulmuş oğlu Təhmasibi öz sarayında saxlamış, az sonra Təhmasib özünü şah elan etmişdi. Ölkədə qərarlaşmış vəziyyət isə həm kəndlilər, həm şəhər əhalisi, həm də zadəganlar arasında haqlı narazılıq doğurmuşdu. Bu məqamda işğalçılara qarşı mübarizədə rəhbərliyi öz üzərinə götürə biləcək bir liderə ehtiyac yaranmışdı. Nəhayət, o zaman çox da tanınmayan, İranın gələcək şahı, türk mənşəli əfşarların Qırxlı boyundan olan Nadir (Nadirqulu xan Əfşar) bu imkandan maksimum yararlanmağı qarşısına məqsəd qoymuşdu. İçindəki qisas yangısı onun bu ısrarını bir qədər də artırmışdı. Bilirik ki, hələ on səkkiz yaş tamam olmamış Nadir anası ilə birlikdə Xarəzm özbəklərinin yürüşlərindən birində əsir alınmış və qul edilmişdi. Çox keçmədən o, əsirlikdən qaçıb Xorasana qayıtmış, Əbivərd hökmdarı Baba Əli bəyin yanında qul kimi çalışmışdı. Azadlığının əlindən alınmasına dözə bilmədiyi üçün o, başına kiçik bir dəstə toplamış, Xorasana əyalətlərinin bir neçəsini tutduqdan sonra özünü Nadirqulu bəy adlandırmışdır. Əlbəttə, təcrübəsizlik tarixi döyüşlərdə çox vaxt məğlubiyyət acısı yaşadır. Bunu Nadir özü də yaxşı hiss etmiş, qüdrətli feodal Məlik Mahmud qarşısında tab gətirə bilməmiş və kömək üçün şah I Təhmasibə müraciət etmişdir. Bu müttəfiqlik həm onun təcrübəsinin artmasına, həm də I Təhmasib tərəfindən Xorasana canişin təyin olunmasına zəmin yaratmışdır.

1727-ci ildən başlayaraq döyüş təcrübəsi, sərkərdəlik imkanları və dövlət quruculuğu işi artdıqca Nadir şah Təhmasiblə də əlaqələri tam qırmış və bütün Xorasanda özünün hökumranlığı uğrunda mübarizəyə başlamış, bir sıra qətiyyətli yürüşlər vasitəsilə bütün şimal-şərqi İrani birləşdirmişdi. Ard-arda qazandığı parlaq qələbələri ilə o, ölkənin yadellilərdən təmizlənməsi uğrunda mübarizəsinin başlanğıcını qoymuşdu. Elə bu tarixi təcrübə sayəsində Nadir əfqanlarla haqq-hesab çəkdiədən sonra Azərbaycan üzərinə yerimək fikrinə düşmüş, beləliklə, 1731-ci ildəki hərbi əməliyyatlar nəticəsində osmanlıları əzərək Azərbaycanı, Həmədanı və Kirmanşahı azad etmişdir.

Əminliklə demək olar ki, əsrlər əvvəl Azərbaycanın mövcudluğu, inkişafı və tərəqqisi bu dövlətin Nadir şah tərəfindən yaradılmış özülünün möhkəmliyi ilə əlaqədardır. Məhz yüz illər əvvəl onun yaratdığı fundamental baza üzərində qurulmuş Azərbaycan dövləti bütün sahələrdə böyük uğurlar qazanmışdır. Bu sistemin ictimai perspektivi dövlətçilik prioritetinin hansı səviyyədə olduğunu göstərir. Elə Nadir şahın dövlətçilik iradəsini də möhkəmləndirən məhz bu zəminlər olmuşdur.

Nadir şahın dövlətçilik amalı təcrübə ilə yanaşı kökündə məkr dayanmayan ağıllı hiylə də önəm kəsb edir. Onun Gəncə manevri zamanı işlətdiyi hiylə qələbə üçün əsas vermişdir. A.Bakıxanovun yazdığına görə də Nadirqulu xanın sərkərdəlik istedadı Gəncənin mühasirəsi zamanı özünü daha parlaq tərzdə göstərmişdir. Bilirik ki, o zaman Gəncədə osmanlıların qarnizonu otururdu. Mühasirə tamam daralsa da, qarnizon Abdulla paşadan kömək gələcəyi ümidi ilə təslim olmurdu. Abdulla paşa isə Qarsda idi və özünün vədləri ilə mühasirədəkilərə təsəlli verirdi. Nadir qoşunların bir hissəsini Gəncə qapısında qoyaraq, 15 minlik döyüşçü götürüb, Dağıstan yolunu bağlayır və Qars üzərinə hücumə keçir. Abdulla paşa öz sərkərdəlik məharəti ilə ad çıxarmış Nadirə döyüşə girməkdən boyun qaçırır və qalaya girib, uzunmüddətli mühasirəyə hazırlaşır. Hadisələri sürətləndirmək məqsədi ilə Nadir belə bir fənd işlədir: gecənin birində mühasirəni götürüb tələsik geri çəkilir. Aldanmış Abdulla paşa 100 minlik qoşunu ilə qaladan çıxaraq, Nadiri İrəvana qədər təqib edir. Üçmüddənin cənub-qərbində qəflətən qoşunu geriyyə döndərən Nadir osmanlılarla ölüm-dirim savaşına girir. Qəflətə döyüş osmanlı qoşununda vahimə yaradır və Nadirqulu xan bu dəfə də tam qələbə qazanır. Bundan sonra İrəvan qalası və Tiflis qaləsindəki osmanlı qarnizonları ona döyüşsüz təslim olurlar.

Bu ideal hiylə əsində, dövlət qurmaq əzmi olan bir sərkərdənin milli qürurunun bariz ifadəsidir.

Səmimi etiraf olunmalıdır ki, Azərbaycançılıq fəhminin daha da qüdrətlənməsi istiqamətində Nadir şahın ümudə vəzifə və xidmətləri olmuşdur. O, türk məişəti mühitində formalaşmış və Azərbaycan türkcəsi onun ana dili olmuşdur. Tarixdən bəllidir ki, o, bu dildə danışmış. Hətta sonralar hərbi yürüşləri zamanı sərkərdələri ilə də

Azərbaycan türkcəsində ünsiyyətdə qurub. Bu, Nadir şah etimadı artırır, haqqında mədhlər yazılıb. Bu barədə mənbələrdə çoxlu sayda faktlar var.

Necə ki, XV-XVI əsrlər Azərbaycan xalqının həyatında taleyüklü bir dövr olmuşdur, eləcə də, Nadir şahın vaxtında Azərbaycan öz intibahına daha yaxın idi və bunun üçün Nadir şah kimi qüdrətli bir sərkərdənin tarix səhnəsinə çıxması olduqca labüdü idi. Nadir şah da şah Xətai kimi Azərbaycançılıq ideyalarının intibah xarakterli olması üçün əllərindən gələni etmiş, bir növ, Xətainin apardığı islahatları davam etdirmişdir.

Biz Xətainin tarixi xidmətlərini dəyərləndirərkən onun hakimiyyətə gəlişi zamanı mövcud dəyişiklikləri necə xarakterizə etmişdiksə, Nadir şahın da tarixi arenaya gəlişini, həmin vaxtda ətraf əhatələrdə inqilab dalğasının nə qədər güclü mənbələrdən yönəldildiyini, bu təsirlərin qarşısında Nadirin hansı ağıl və gücdən istifadə etdiyini də o tərzdə səciyyələndiririk. Həqiqi mənada, həm şah Xətai, həm də Nadir şah vahid dövlətin yaranmasında və inkişafında, milli birləşmə və maraqların təmin edilməsində tarixi rol oynamışlar.

Xətaidən fərqli olaraq Nadir şahın siyasi fəaliyyətinin əsas predmeti mərkəzləşdirmə faktı olmuşdur. Bəllidir ki, onun apardığı mərkəzləşdirmə siyasəti feodal əyanlarının maraqlarına toxunurdu və bunun üçün də 1741-ci ildə Mazandaran meşələrindən keçərkən ona qarşı sui-qəsd törədilib. Bundan sonra Dağıstandakı uğursuzluqlar və 1743-1747-ci illərin üsyanlar dalğası başlayıb. Bütün bunlar Nadir şahı qəzəbləndirib və o, kütləvi cəza tədbirlərinə başlayıb. Onun qəzəbini bu kimi hallarla xarakterizə etmək mümkündür. Əlbəttə, hakimiyyətin və çəkilməmiş əziyyətin hədəf getməsi onun üçün son dərəcə ağır ola bilərdi və bu üzündən o, işğal etdiyi ərazilərdə bir sıra amansızlıqlara da yol verib.

Nadir Şahın şəxsiyyəti barədə tarixi mənbələrdə tutarlı dəlillər var. Mənbələr və tarixi ədəbiyyat sübut edir ki, Nadir şah orta əsrlər hərb tarixinin ən parlaq simalarından biri olmuş, bəşər tarixinin Makedoniyalı İsgəndər, Əmir Teymur kimi sərkərdələrinin Asiyadakı uğurlarını təkrar edərək özünə Asiyanın sonuncu böyük fəthi kimi bir ad qazanmışdır.

Üstəlik, Nadir şah fəthlik və sərkərdəlik əzəməti ilə hərbə yeni məzmun gətirmiş, məğlubedilməzlik simvoluna çevrilməklə hərb peşəkarlığı ən yüksək zirvəyə çatdırmışdır. Hətta, deyilənlərə görə, insan zəkasının təsəvvür edə bilməyəcəyi qərarları qəbul edərək onların icrasında çox böyük məharət, ustalığ və əzmkarlıq nümayiş etdirən Nadir şah müasirləri üçün əlçatmaz olan məqsədlərə çox asanlıqla çatmışdır. Məhz bunun nəticəsidir ki, Nadir şah Səfəvi dövlətinin az qala yarıya qədər əldən getmiş ərazilərini geri qaytarmış, Yaxın Şərqi öz imperiyasına qatmış, Osmanlı dövlətinin hərb məşininin qarşısını saxlamış, sürətlə güclənməkdə olan Rusiya dövlətini onunla hesablaşmağa məcbur etmiş, Hindistanı, Əfqanıstanı və Türkiyəni fəth etmiş və özünün yeni imperiyasını yaratmışdır.

Tarixdə Nadir şahın həyat yolundan, siyasi fəaliyyətindən, apardığı müharibələrdən bəhs edən bir sıra ilkin qaynaq və onlarla tədqiqat işləri mövcuddur və bu mənbələr ümumilikdə Nadir şah irsini və şəxsiyyətini, onun tarixi təcrübəsini, sərkərdəlik bacarığını öyrənmək baxımından çox əhəmiyyətlidir.

Nadir şahın həyatı və fəthləri barədə Mirzə Mehdi xan Astrabadinin “Tarix-e Cahanqoşa-ye Naderi”, həmçinin Məhəmməd Kazım Mərvinin “Tarix-e Aləm Ara-ye Naderi” salnamələri, digər çoxsaylı tədqiqat işləri tutarlı mənbələrdir və burada Nadir şahın dövlətçilik irsi, tarixi nailiyyətləri, hətta qətl barədə sübutlar var.

L.Lokkart, M.Aksvörti, bir sıra başqa tanınmış şərqşünas və tarixçilərin də əsərlərində Nadir şahın həyatı geniş araşdırılıb, maraqlı məqamlar tam çılpalığı ilə verilib.

İngilis şərqşünası və tarixçisi Maykl Aksvörtinin 2006-cı ildə Londonda nəşr olunmuş kitabı da bu baxımdan xüsusi maraq doğurur.

Akademik Ramiz Mehdiyev də “Nadir şah” kitabına yazdığı ön sözdə, Moskvada rus dilində çap olunmuş “Milli ideyanın formalaşmasında tarixin idrakının faydası haqqında” adlı monoqrafiyasında Nadir şahın şəxsiyyəti, dövlətçilik irsi və sərkərdə bacarığı barədə maraqlı məqamlara toxunub, onun Azərbaycan dövlətçilik tarixinin təşəkkül tapmasındakı rolu barədə önəmli fikirlər səsləndirib.

Dövlətlərin yaranması və inkişaf tarixi çox çətinliklərdən keçir; bu mənada Azərbaycan da Səfəvilər və Nadir şah dövründə özünün çiçəklənmə və tənəzzül dövrünü yaşayıb, güclü iradə nümayiş etdirib. Xüsusilə də Nadir şahın dövlətçilik salnaməsinin şanlı səhifələri Azərbaycanın siyasi xətti üçün əsaslı mənbələrdir və dünya siyasətində böyük tarixi mütəfəkkir və bacarıqlı sərkərdə kimi etiraf edilən fenomen şəxsiyyət Nadir şahın yaratdığı milli dövlətçilik tarixin xalqımıza bəxş etdiyi milli sərvətdir.

Hələ əsrlər əvvəl Aristotel yazırdı ki, "siyasi liderliyin ilkin şərti dövlətin gələcəyini öncədən görmək və gördüyünü həyata keçirə bilməkdir". Bu mənada, istər Azərbaycan tarixində, istərsə də xalqımızın yaddaşında Nadir şah müstəqil və suveren dövlətin simvolu, xarizmatik siyasət dahisi, cəsur insan və böyük vətəndaş kimi qalmışdır və qalacaq. Çünki o, Azərbaycan tarixində bütöv bir epoxanı özündə təcəssüm etdirən, müstəqil dövlətin siyasi, iqtisadi, hüquqi, sosial-mədəni, elmi əsaslarını yaradan, onların ardıcıl inkişafını təmin edən siyasi kursun və milli inkişaf strategiyasının müəllifi kimi status qazanıb.

Etiraf olunması haldır ki, Nadir şah dövlətin varlığının əsasını təşkil edən iqtisadi inkişafı dövlət həyatının ən vacib vəzifəsi hesab etmiş və bildirmişdir ki, dövlət qurarkən cəmiyyətin yaşam tərzini, ictimai həyat normalarını, idarəçiliyi, qanunçuluğu, sabitliyi, vətəndaş birliyini, milli həmrəyliyi və s. vəzifələri dolğun və davamlı təmin etmək ən doğru şərtlərdir. Onun xalqımızı milli əxlaqa və güclü iradəyə malik, qlobal və azad düşüncəli, təşəbbüskar, fəal, ölkədaxili və beynəlxalq proseslərdən baş çıxara bilən, təhsilli, ədalətli, vətəni üçün gərəkli xalq kimi görmək istəyi bu gün də alqışlanır.

Azərbaycanın dövlətçilik əsasları zaman-zaman sivil inkişafa söykənib. Nadir şahın da dövlətçilik işində ölkəmizin milli inkişafı, bitkin nəzəri konsepsiyası, mütərəqqi Azərbaycan modeli var.

Bütün dövrlərdə, o cümlədən Nadir şahın zamanında Azərbaycan siyasi qloballaşmada milli özünüdərkə, adət-ənənə prinsiplərinə, ləyaqət, qürur hissələrinə daha ətraflı və əhatəli yanaşmışdır. Elə Nadir şahın tezislərindən də bəlli olur ki, qloballaşma, qlobal prinsiplər heç də ölkələrin dəyər sistemlərini zəiflətməyə xidmət etmir, əksinə, ölkələrarası sivil parlaqlığı təmin edir.

Məhz özünün Azərbaycançılıq hisslərini həyata keçirəndə də o, əmin olmuşdur ki, bütün prioritetlərin əsasında qüdrətli bəşəri inkişaf perspektivləri, düşünülmüş, balanslaşdırılmış siyasət, ölkə daxilində sabitliyin təminatı, dövlətçiliyin möhkəmlənməsi durur. Təbii ki, bu etibarlı bazanın üzərində əsrlər əvvələn dövlətçilik iradəsi mühüm göstərici kimi çıxış edir. Bunu dərk etmək qürur hissi yaradır.

Nadir şah Rusiya ilə müharibə barədə düşünəndə rus çarının ona məktub göndərməsi, sanki böyük ısrarla öz acizliyini ifadə etməsi də maraq doğurur. Məktubda yazılırdı: *“Gəl birləşək, bir yerdə Osmanlı imperiyasını məhv edək”*. Nadir şah isə rus çarına yazır: *“Mən təkbəşinə bir addım atdım, Hindistanı tutdum, bir addım da atsam, dünyanı tutaram”*.

Bu, Nadir şahın sərkərdə qüdrətindən, şəxsiyyət amalından xəbər verir.

Ümumiyyətlə, Türk-Azərbaycan hərbi tarixi üçün Nadir şah Əfşarın xidmətləri çox böyük və əhəmiyyətlidir. Hərbi məktəblərin açılması, ilk dəfə hərbi gəmiqayırma zavodlarının tikilməsi, müharibə üçün top istehsalı, poladritmə zavodu və s. Nadir dövrlər üstünə qoyulduqdan sonra 360 dərəcə fırlanan şah balaca toplar icad etmişdir.

Nadir şah Napoleon kimi nadir sərkərdələrdən olub ki, bütün döyüşçülərini üzəndə və adı ilə tanıyıb. O, keçmiş inzibati ərazi bölgülər olan Şirvan, Qarabağ, Çuxursəd və Təbriz bəylərbəyliklərini ləğv edərək ilk dəfə olaraq Azərbaycan adı altında vahid inzibati bölgə yaratmışdır. O, həmçinin, Yeni Şamaxı (Ağsu), Nadirabad, Xivaqabad şəhərlərini salmış, Dəstgirdə mövludxana, Kelatda xəzinə, Qəzvin və Mazandaranda (Əşrəfdə) saraylar tikdirmiş, Məshəddə İmam Rza məqbərəsini genişləndirmiş, məscidin Şah kitabxanasına ianə vermiş və bura 400 əlyazma bağışlamış, ölkənin xristian təbəələrinə çox dözümlə yanaşmış, onların azad etiqad hüququna hörmət qoymuş, «İncil», «Tövrat» və Quranın müəyyən qisimlərini türk dilinə təcrümə etdirmişdir.

Nadir şahın türk dünyası qarşısında mühüm xidmətlərindən biri də bu olmuşdur ki, o, iki türk xalqı-Osmanlı və Səfəvilər arasında məzhəb ayrılığına son qoymaq və düşmənçiliyi aradan qaldırmaq üçün hər iki məzhəbin qəbul etdiyi ortaq (Cəfəri Sadiq) məzhəb təklif etmişdir. Bu barədə sonralar 19-cu əsr Azərbaycan tarixçisi və yazıçısı Abbasqulu ağa Bakıxanov təəssüflə yazırdı: *“Bu məsələ dəfələrlə Osmanlı dərbarına təqdim edilsə də, qəbul olunmadı”*.

Belə etiraf olunur ki, bu gün Azərbaycanda İslam dini sahəsindəki bir çox islahat məhz Nadir şahın adı ilə bağlıdır.

Beləliklə, Nadir şah Əfşarın yaratdığı Əfşarlar dövləti əsasən Azərbaycan və İran ərazisində hökm etmiş, bütövlükdə Şərq, ümumtürk və Azərbaycan tarixində silinməz izlər buraxmışdır.

Bəli, bugünkü Azərbaycan vətəndaşlarının milli iftixar mənbəyini təşkil edən çoxəsaslı, fundamental amillərin içərisində Azərbaycanın Nadir şah dövründəki uğuru da vacib tarixi prioritet hesab olunur.

Ədəbiyyat

1. A. Bakikhanov. "Gulustani-Iram" (Translated by M. Askerli). Baku: Minaret, 2000, p. 58
2. Sahin Farzaliyev - Doctor of Historical Sciences, Professor. (2012). Guba khanate: population history and freedom struggle. Elm. p. 336.
3. "Bridge" program (2nd), topic: Who is Nadir Shah Afshar? Publication date: 16.01.2016.

Rəyçi: dos.D.Hümbətova

Göndərilib: 02.04.2021

Qəbul edilib: 08.04.2021